

Կ Ա Ր Ա Ե Ա Ն Ը

ՊԱՆԴՈՒԽՑ ԵՂԱՅԱՐՆԵՐՈՒՄ

Ա.

Դեռ կ'երթան անոնք.
 Դեռ կ'երթան շարունակ...
 Կարաւան մ'է. կ'երկարի՝ մինչեւ լեռնոց հեռո՛ւն.
 Կարաւան մ'է խեղճերու, զբօրադոններու... Հայերու,
 Կոթիներու կարաւանն է. կ'երկարի՛,
 Օ՛, տակաւան կ'երկարի...
 Կ'երթան անոնք ցաւած սիրտով, խոտորաւած,
 Գլքարաւաններու վերայ հեծած Ոյժ չունին,
 Հաւան են ալ ոյժերնին. կեանքը լըժայ ալ կարծես.
 Ոյժ չունին զըլտիներն վեր բլուններու.
 Գլքարաւաններու վերայ հըլու
 Կը կըցին, վար կ'իջնան...
 Լըկըրաններ կան անոնց մէջ...
 Պատառառուն քոչընդով
 Անոնք հազիւ կը ծածկեն իրենց մարմինն հողանի:
 Առնանգուած մանուկնե՛ր...
 Ա՛հ, մանուկ մը այնտեղ կայ,
 Բռնած այժի մը սանձէն կը քալէ՛.
 Շատ զըւարթ է տնկիայ. անդտակից բոլորին՝
 Կը քալէ՛ ան զըւարթուն, իր այժին հետ խաղաղով,
 Մայրիկ կան ալ՝ որ չունին,
 Բախից չունին — ո՛վ Աստուած...
 Մայրիկ ալ կան՝ փեհելով իրենց մագերի անի, անի
 Աստուած, Աստուած կը կանչեն,
 Աստուածք մեր հայրերու:
 Մայրեր ալ կան՝ որ փեհեր են աշխարհին
 Ձի անանելու համար այն կարաւանը ցաւալի.
 Կարաւանը զբօրադոններու, հայերու,
 Որ կ'երկարի՝ տակաւին, ան կ'երկարի՝ շարունակ,
 Արիւնի կան անոնց մէջ զեռ արեւնուս ոտքերով.
 Իրենց կեանքի տէրերուն արեւնն է այն,
 Իրենց գաւակներուն, իրենց քոյրերուն...
 Երբ էր բերեն միտքերնին, հանգոյն առեւծներու էջ
 Կը կատղին, կը կատղին, կը կատղին:
 Կի՛ռզն շանթեր ըլլաւ.
 Կի՛ռզն կայծակներ ըլլաւ.
 Կի՛ռզն արծիւներ ըլլաւ...
 Որ վըրջեմ առնեն, վըրջեմ անոյշ ու արգար
 Իրենց սէրերուն մորթւած.
 Իրենց նորածիններուն խըրոած կուրծքերնէն.
 Իրենց քոյրերուն լըկըւած, առնանգուած,
 Իրենց հայրենի հողին վըրէ՛ծը...
 Կի՛ռզն առեւծներ ըլլաւ կատաղի...
 Գըլտիներն բաց... հազիւ քանի մը ճատ կան
 Որոնք եազմաներ ունին, օ՛ կարմիր են անոնք ալ...
 Ո՛վ դիւտ. իրենց գաւակներուն,
 Իրենց սէրերուն արեւին է...
 Հայրեր ալ կան անոնց մէջ՝ որ զըլտիկոր կը քալեն
 Մէյ-մէյ ցուպեր ձեռքերէն.

Ձեն գլտեր Թէ ո՛ւր կ'երթան...
 Վ՛եր կը նային արեւուն՝ որ ահա՛ նոր կը ծագի.
 Իրենց շըրթունքէն հայհոյանքներ կ'իջնեն դուրս,
 Հայհոյանքներ աշխարհին,
 Հայհոյանքներ մարդկութեան:
 Փոքրիկ, փոքրիկ աղջիկներ. անոնց մէջը կայ մէկը
 Որ հազիւ սասը ժըմաններ է տեսած.
 Մազ չունի. այսերը կը արըրտած.
 Ամբողջովին հողանի. լըկըւած...
 Օ՛, տակաւին այսպիսիներ...
 Այսպիսիներ դեռ ճատ կան...
 Դեռ կարաւանն կ'երկարի՛
 Մինչեւ լեռները հեռո՛ւն:

Բ.

Անոնց մէջը կան նաեւ երիտասարդներ ճատ, ճատ.
 Ա՛խ, անոնք ալ յուսահատ...
 Ա՛խ, անոնք ալ կը կըցնեն զըրաստներու վըրայ մըլտ.
 Օ՛, անոնք ալ յաղթուած...
 Բայց շատեր կան անոնց մէջ
 Դեռ ետեւին կը նային.
 Ձեռքներ որ հեռաւան իրենց հողէն հայրենի.
 Միշտ կը նային ետեւին, [տուփր
 «Ի՛նչը չենք երթար, խեղճ մայրիկ. մենք չենք գաւ...
 Մեր երկրի՛ն հայրենի, մեր շարքարուած աշխարհէն,
 Դուք ալ կեցե՛ք մեզի հետ.
 Մենք չենք երթար ալ հեռու»,
 Ահէ՛ղ ծայրով կը պոտան:
 «Ե՛կէ՛ք, ե՛կէ՛ք հոս լաւ չէ,
 Հոս արեւն կայ շարունակ. հոս կանք չըկայ,
 Հոս դիւտիկ կան, հոս մահ կայ.
 Ե՛կէ՛ք, քալեցէ՛ք մեզի հետ»
 Կը պատասխանեն մայրերը:
 Եւ կարծես Թէ սանձ ունին այն մայրերուն ձեռքին
 Հըլու հըլու կը քալեն: [մէջ,
 Իրարու հետ չեն խօսի. ալ սիրտ չունին որ խօսին.
 Գըլտիկոր, յաղթուած կը քալեն:
 Կարաւանը կ'երկարի...
 Բոժոժներուն զանգիւրը, զըրաստներու թոմբիւնը
 Անոնց ցաւերն կը պատմեն, անտեղ վիշտերն ան.
 [համար.

Ու կ'երկարին տըխորքէն մինչեւ լեռները հեռո՛ւն...
 Արեգակը կը մարմըրի ամօթահար՝
 Նորիզոնի վըրայ հեր:
 Ողին մէջը վշտաւ ձեռներ կը բարձրանան,
 «Մարէ՛, մարէ՛ արեգակ »,
 Հայհոյանքներ կը Բըռնին,
 «Մարէ՛, մարէ՛ վերջաւոյն»,
 Դեռ կ'երկարի՛ կարաւանն,
 Աստղերուն տանին ալ արեգոց պէտ՝ երկաթի շաւ
 [րոնակ...:

Գ.

Լուսնակին տակ վըշտու երգ մը կ'երկարի
 Ո՛ր կը մարի մեղմորէն:

Եղերեբըն է անիկա արցունքներու, սուգերու,
վշտոտ սրտերու, զեծարգոներու,
Արևններու եղերեբն է անիկա:
Լուսնակին տակ տըխտը երդ մը կ'երկարի...
Կարուսան է որ կ'երգէ.
«Քանի՜ օրեր անդադար աստղերն արին կաթնեցին,
Քանի՜ օրեր չի ցաթնց լուսնիկան իսկ վըշտացած.
Քանի՜ օրեր փոխանակ մեր ծըխանի ծուխերուն
վատոցներու ծուխերը պաւան, պաւան
խարժըրացան դէպ ի վեր:
Քանի՜ օրեր փոխանակ վըտակներու մեղմօրօր
Կարկաչներին, և փոխան սոխակներու՝ անուշիկ
Գեղգեղանքին, լըսուեցան հեծեծանքներ մայրերու,
Հոյր հարսերու, կիներու, խնդ հայրերու.
Հոյեվարքի հըռըղիւններ արկկէչ:
Քանի՜ օրեր մեր արցունքները թըրջեցին
Այս մեր հողը հայրենի:
Ա՛խ, քանի՜ օր կարմիր արին հոսեցաւ...
Քանի՜ օրեր տեսանք մենք հօտերու տեղ՝ սարերէն,
Բըլուսներէն բարձրացան անգուլթ զայլեր մարդա-
Ա՛յ կըշտացած արցունքէն, | Կերպ
Ա՛յ յագեցած արևնէն,
Հեծեծանքն խըլացած...
Ա՛յ անդ ևն խըրճիթներ:
Ա՛յ տեղ չըկայ հանգչելու,
Ա՛յ բարձ չըկայ որ դըննը զըլուխներնիս ծանրա-
Ա՛յ սիրտ չունինք դիտելու տեսարաններ | ցած.
Ա՛յ զիսարը, սըրտաճըմիկի, ցաւալի:
Ա՛յ ոտք չունինք կոխելու
Կիսակները... սիրելի:
Ա՛յ կիսնք չունինք մենք այստեղ...
Ա՛յ անդ ևն տընակներ. կան կիսափուլ խըրճիթներ՝
Որոշ վըրայ անձնատուր բըրտ հովերուն՝
Կը ճօճին քըղամիդներ արինոտ.
Եղգմաներ չի, պատըտած.
Խըճըտած մազեր արինոտ.
Կրամըր մեր հարսերու...
Ա՛յ չի նայինք ետենիս.
Քաւենք, ցաւենք,
Երթանք հեռո՛ւն: Մի՛ նայիք
Այս Սիհունին կատաղի.
Այս Սիհունին զարդարուած դիակներով...
Ա՛յ դաշտ չըկայ անարևել,
Ա՛յ ջուր չըկայ լիին, յըտակ,
Պատառ որ հաց ալ չըկայ որ չունենայ արեան բիծ.
Քաւենք, ցաւենք շարունակ.
Այս վայրերէն հեռանանք.
Երթանք, երթանք շատ հեռուն...
Ա՛խ, ասջեանիդ մի՛ նայիք... դիակներ կան...
Ջաշխուսուած կուրծքեր... զանկեր...
Քաւենք քաւենք շարունակ...»:
Լուսնակին տակ երգը հասաւ իր վերին.
Գըրասաներու թոմարները, բոժոժներու զանգիւններ
Դատ տըխտերէն կը լըսուին:
Անոնք կ'երթան տակաւին...
Անոնք կ'երթան շարունակ...

Կարասանը կ'երկարի...
Ո՛վ խեղճ մայրեր, մի՛ փեռն
Ձեր վարսերը արինոտ:
Ո՛վ աղջիկներ, մի՛ հեծէք.
Ո՛վ խեղճ հայրեր, խորհեցէ՛ք դուք.
Երիտասարդներ, ետ դարձէ՛ք:
Քանի՜ զիջիւր աստղերը արշալոյսներ պիտ' ծագին.
Ձեր գետերը վեհօրէն փառքն,
Փառքն, փառքն պիտ' երգեն:
Ձեր աւերուած խըրճիթներէն, տընակներէն կիսա-
Ձեր արգանդն պըղծուած, ո՛վ հէք կոյսեր, | փուլ,
Աղջիկներ, ո՛վ մայրեր,
Ձեր արինոտ վայրերէն, դիակներու կոյտերէն,
Ձեր հայրենի լեւներէն խիզախ, ճըպատ ու վըռմ,
Արշալոյսներ պիտ' ցաթնի,
Արշալոյսներ, արշալոյսներ պաշտելի...
Եւ փոխանակ հեծերու ձեր շրթներէն պիտ' թըռչին
Փառքի երգեր.
Փառքն, փառքն անական...
Տեսէ՛ք Սիհունը կարմիր. անոր արնոտ ալքերը
Փառքն, փառքն պիտ' երգեն
Մըռըլիւնով առիւծի:
Հոյրէն պիտի տեսնաք դուք սարերէն վեր բարձրացող
Հօտերը և հովիւներ.
Հոյրէն պիտի տեսնաք դուք հունձի դաշտեր
Բնդարձակ ու ոռկեցոյն:
Հոյրէն պիտի տեսնաք դուք ձեր ծըխաններ ծխացող:
Ա՛յ մի՛ փեռն, խեղճ մայրեր,
Ձեր վարսերը խըճըրած:
Որովհետեւ անոնք վատ արշալոյսներ պիտ' ըլլան:
Ա՛յ ձեր ալքերը բացէ՛ք...
Կուրծքերնիդ դո՛ւրս անական,
Ըսպանեցէ՛ք ճիւղ մըն ալ...
Փառքն, փառքն պիտ' երգէք...
Ա՛յ, կը տեսնամ. հեռուէն արշալոյսներ կը ծագին.
Արշալոյսներ, արշալոյսներ
Թըլսին չափը աստղերուն...:

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱԹ

Ս Ո Ւ Ա Կ Ի Ն Մ Ա Շ Հ

Ա

Գարուն բացուելը էր, լեռ սար սեւերը էր.
Ծառ, թուփ, խոտ, կանառ զարդիկ սկսեղ էր.
Կաշտ, արտ ու երկիր՝ իբր մի ճոխ սեղան՝
Արարչէն պարգեւ մատուցուէր մարդկան:
Սոխակ, ո՛չ, մինակ՝ թափառէր լալով:
Մարդիկ և բնուիւն իրար խառնուած՝
Ողջագուրուէին սիրով փոխադարձ.
Բնութիւն՝ ձըմիւտուան, և մարդ իւր քրնէն
Արթնցած՝ աշխոյժ ի գործ դիմէին:
Սոխակը միայն թափառէր լալով: